

Kritiken av "det ekonomiska systemet"

Med varierande mellanrum blossar det upp en mer eller mindre intensiv debatt om "det ekonomiska systemet". Under senare år har vi haft en sådan debatt. Det finns flera skäl till det. Ett är krisen under 1970-talet. Den har tolkats som en systemkris, inte som ett utfall av grava men tillfälliga störningar av "utomekonomisk" karaktär. Vidare, ekonomisk teori har modifierats på centrala områden av betydelse för ekonomisk politik, och slutligen, Sverige har haft en period av borgerliga regeringar, och regimskiften är numera mycket mera sannolika än tidigare.

En statlig utredning, *Vägar till ökad välfärd*, (Ds Ju 1979:1) tog upp systemfrågor till bred analys. Den behandlade områden såsom marknadens funktionssätt, incitament till anpassning men även utbildningens och forskningens kvalitet. Gedigna expertbilagor låg till grund för kommitténs bedömningar.

MAS-rapporten

Stiftelsen marknadsekonomiskt alternativ för Sverige utgav 1985 den s k *MAS-rapporten*. Tillsammans med 1986 års rapport från *SNS Konjunkturråd: Nya spelregler för tillväxt*, utgör den en fortsättning på den systemanalys och systemkritik som inleddes med *Vägar till ökad välfärd*.

MAS-rapporten innehåller bl a kapitel om den offentliga sektorns utgifter, beskattning, socialförsäkringarna, arbets- och bostadsmarknaderna. Det är genomgående fråga om gedigna genomgångar, ibland med historiska tillbakablickar, ofta med god ekonomisk dokumentation. Hög

kvalitet tycker jag särskilt präglar kapitlet om beskattning och socialförsäkrings-systemet.

Kapitlet om beskattning tillsammans med motsvarande kapitel i Konjunkturrådets rapport ger en fin översikt av skatte-teoretiska problem tillämpade på dagens Sverige. Man behöver inte dela rapporternas uppfattning om hur problemen skall lösas för att uppskatta en klagörande analys som är väl dokumenterad.

Socialförsäkringskapitlet innehåller en rad uppslag till förändringar som är intressanta särskilt om ATP-systemet kommer att medföra oöverkomliga utgiftsbördor i framtiden.

Konjunkturrådets förslag

Konjunkturrådets rapport förra året var en plädering emot diskretionär ekonomisk politik. Fasta normer skulle ersätta försöken att möta olika störningar genom ekonomisk-politiska ingrepp. Årets rapport tar detta som utgångspunkt för en bred analys som resulterar i förslag om omfattande och genomgripande förändringar av svensk ekonomi vad gäller arbetsmarknad, kapitalmarknad och offentlig sektor.

En kondenserad beskrivning av de förslag som Konjunkturrapportens analyser leder fram till är följande:

1. Det övergripande målet för ekonomisk politik skall inte längre vara full sysselsättning utan prisstabilisering.
2. Det bör skapas institutionella restriktioner liknande Bretton Woodsystemets eller guldmyntfot som blir starkt bindande för valutapolitiken och hämmar diskretionär ekonomisk politik.
3. Ekonomisk-politiska beslutsregler bör begränsa majoritetens rätt att fatta utgifts- och skattebeslut i riksdagen.

VILLY BERGSTRÖM är docent i nationalekonomi och verksam vid FIEF, Fackföreningsrörelsens Institut för Ekonomisk Forskning.

4. Regleringsinslagen på valutaområdet, i jordbrukspolitiken, bostadspolitiken och vad gäller prisbildningen bör avskaffas, för att begränsa regeringens möjlighet till diskretionär ekonomisk politik.

5. Marginalskatten på arbetsinkomster bör sättas till högst 50 procent.

6. Kapitalinkomster bör inte beskattas utan ersättas av en proportionell förmögenhetsskatt på 1.5 procent. Skatten skall utgå på all förmögenhet över 100 000 kr, värderad till marknadspris.

7. Bolagsskatten ersätts med en utdelningsskatt med rätt till avdrag vid nyemissioner.

8. Den samordnade lönepolitiken ersätts med förhandlingar på företagsnivå.

9. Den solidariska lönepolitiken ersätts med marknadsmässig lönespridning.

När man läser denna katalog med förslag till omläggningen av den ekonomiska politiken frågar man sig: Är alla dessa förslag till systemförändringar underbyggda av ekonomisk analys? Så är knappast fallet utan författarna har också fått lita till sin politiska vision av ett liberalt ekonomiskt system. Kravet på decentraliserade löneförhandlingar har inte något klart stöd i ekonomisk teori eller empiri. Man undrar också hur rådet har tänkt sig att få till stånd den eftertraktade passiviseringen av de centrala arbetsmarknadsorganisationerna; valet av förhandlingsform har hittills inte varit en fråga för politiska beslut. Skall centrala och förbundsvisa förhandlingar förbjudas?

Regleringssamhälle

Det jag nu säger får dock inte tolkas så att rapporten skulle vara utan intressant och saklig analys. Det finns kapitel med gedigen analys av problem i den nuvarande politiken, t ex kapitlen om skatterna. Det finns andra kapitel som är betydligt lösare i konturerna. Jag tänker på kapitlet om regleringssamhället, där läsaren hajar till

för frihandskurvor över "regleringarnas konjunkturen", där vokabulären tidvis tycks lånat ur någon broschyr av Bertil Ohlin (det talas t ex om "dirigeringsstänkandet" i Arbetarrörelsens efterkrigsprogram i stället för exempelvis det mer neutrala "planeringsstänkandet").

Konjunkturrådet påstår att Sverige idag vad gäller konkurrenshämmande regleringar är helt jämförbart med merkantilismens centralstyrda kontrollapparatur. När rådet förklarar varför det har inträffat perioder av regleringsvågor nämner man erfarenheterna från krigsekonomierna som visade att *det går* att få ekonomierna att fungera med regleringar. Man pekar på den ideologiska kritiken mot kapitalismen, nationalekonomernas inställning och olika intressegruppers inflytande. Med det väsentliga tycker jag man saknar.

I tider av omfattande resursmobilisering och omallokering, beredskapslägen, krig eller andra katastrofer, då överges marknadsekonomin. Det beror på att omställningen måste gå snabbt, att inkomst- och förmögenhetsfördelningen inte kan tillåtas bli alltför ojämn och att effektivitetsförlusterna ter sig små jämfört med behovet av "nationell mobilisering". Regleringsstopparna vid första och andra världskriget förklaras av detta: Omfattningen av resursomfördelningen och kravet på snabbhet. I sådana lägen duger inte "incitament och marknadsanpassning" och detta självklara faller bort i Konjunkturrådets rapport.

Skatterna

Skattekapitlet innehåller mer av hårda fakta än regleringskapitlet och i rättvisans namn skall sägas att det är lätt att basera ett skattekapitel om svenska ekonomi på forskning, ty mycket är gjort under senare år, bl a i Uppsala och Lund. Analysen påvisar den låga skattebelastningen på kapital och den höga skatten på arbete. Den visar vidare på den godtyckliga fördelningen av skattebördan på olika typer av kapitalinkomster vid varierande inflationsstakter.

Huvudförslaget baserat på skatteanaly-

sen är avskaffandet av skatt på kapitalinkomster. Det förslaget bryter mot en viktig princip i vårt skattesystem, nämligen att skatt skall utgå efter "skatteförmågan" eller "bärkraften", men rådet underbygger förslaget med att visa att i kombination med avdragsreglerna är nettoeffekten av kapitalbeskattningen för närvarande negativ i genomsnitt.

Konjunkturrådets förslag att lägga en skatt på förmögenheten uppgående till 1,5 procent av förmögenhetens marknadsvärde fordrar uppskattningar av dessa värden och då frågar man sig varför inte skatten på kapitalinkomster kan behållas och utökas med imputerade inkomster på uppskattade värden av kapitaltillgångar som idag inte kan beskattas? Det är naturligtvis en fråga om fördelningspolitiska värderingar.

Normer

När Konjunkturrådet nu för andra året i följd, liksom MAS-rapporten, pläderar för att full sysselsättning skall överges som det övergripande målet för ekonomisk politik, vilket det varit sedan 1932, och att prisstabilisering skall ersätta sysselsättningsmålet, tror jag man riskerar att ta bort en viktig, tillväxtbefrämjande faktor i den ekonomiska politiken. Har inte normen om full sysselsättning, som ändå torde ha upplevts som trovärdig till mitten av 1970-talet, underlättat rationaliseringar av näringslivet, omställningar och omstruktureringar?

Det har funnits en trygghet i att efterfrågan på arbetsmarknaden hittills hållits hög. Omställningar accepteras lättare om det finns många alternativ för en arbetsökande. Kommer inte detta att gå förlorat om full sysselsättning inte längre är ett mål för den ekonomiska politiken?

I konsekvens med normen om prisstabilisering, som tonar ner den samhälls-ekonomiska betydelsen av full sysselsättning, hävdas starkt att lönedifferenser främjar rörlighet och omställning genom att påverka utbudssidan på arbetsmarknaden. Så är det naturligtvis. Men Konjunkturrådet menar också att nivån och fördelningen av arbetslösheten och va-

kanserna inte spelar någon viktig roll för rörligheten. Forskningen, som Konjunkturrådet ofta allmänt åberopar, torde inte ge stöd åt den tesen.

Man kan ha många invändningar mot Konjunkturrådets norm att prisstabilisering bör överordnas full sysselsättning. Sysselsättning kriser på grund av för snabba lönestegringar skall inte åtgärdas med kostnadsanpassningar via den ekonomiska politiken eller mötas med offentliga insatser för sysselsättningen. Men vad gör man när parterna på arbetsmarknaden gjort felaktiga inflationsprognoser för omvärlden som 1975-76? Hur vet man att sjunkande export och sviktande sysselsättning i industrin just när de inträffar beror på för höga kostnadsökningar och inte på sjunkande ekonomisk aktivitet i omvärlden? Måste reallönerna fluktuera med aktiviteten i omvärlden för att full sysselsättning skall kunna bevaras över konjunkturcykeln? I sådana här fall är ju parterna så att säga oskyldiga till problemen.

Framför allt: Konjunkturrådets norm kunde vara rimlig i ett läge med någorlunda balans, då allt går sin gilla gång. Men alternativet till devalveringarna 1981-82, att återvinna konkurrenskraft genom "icke-ackommodation", skulle antagligen ha fordrat en lång period av öppen arbetslöshet. Även så den anpassning regeringen försöker påskynda från en nominell lönestegringstakt, som sedan länge stabiliserats runt 10 procent per år ned mot c:a 5 procent. England, Belgien, Holland visar kostnaden för alternativet "icke-ackommodation". Förskräcker inte de exemplen? De behandlas aldrig av rådet, fast man gärna hämtar erfarenheter från andra länder.

Konjunkturrapporten är inte alltid väl förankrad i forskning. Ofta är det mera av liberal vision än forskningsresultat man för fram, trots att man ofta allmänt hänvisar till "modern forskning". Vad sägs om följande citat ur rapportens sista stycke: "Under något halvsekels tid har svensk ekonomisk politik - oavsiktligt men ändå tämligen systematiskt - brutit sönder de mekanismer på vilket (sic!) vårt framtida välstånd bygger". Perspektivet är i varje fall storslaget.